

Introduktionsmaterial

– Att tidigt uppmärksamma funktionsnedsättning hos barn i migration

Till handläggare i socialtjänsten

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges.
För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också
tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till
alternativaformat@socialstyrelsen.se

Artikelnummer 2022-11-8207
Publicerad www.socialstyrelsen.se, oktober 2022

Innehåll

Om materialet.....	5
Syfte med stödet	5
Varför är det viktigt att uppmärksamma barns funktionsnedsättning vid möten med barnets familj?	6
Vad behöver jag som handläggare veta?	7
Delaktighet och tillit i mötet	7
Migrationsprocess	7
Att genomföra möten med kultursensitivitet	8
Tre frågor att ställa i mötet	10
Kan jag behöva länka den här familjen vidare till annan kontakt?	10
Vill du veta mer?.....	10
Kulturformuleringsintervjun.....	10
En historisk tillbakablick – Sverige	11
Funktionsnedsättning i andra samhällen	11
Barnkonventionen	12
FN: s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	13

Om materialet

Det här materialet riktar sig till dig som arbetar inom socialtjänsten. Syftet med materialet är att du ska få stöd i ditt arbete att tidigt uppmärksamma särskilda behov och funktionsnedsättningar hos barnen i de familjer du möter. Tidig upptäckt gynnar tidigt stöd vilket kan vara till nytta för barnens framtida förutsättningar och kan även underlätta föräldrarnas integration. Materialet beskriver kort olika faktorer som är viktiga att vara medveten om och som kan underlätta i mötet med enskilda.

Tre frågor

Socialstyrelsen har tagit fram tre frågor, samt följdfrågor att ställa för att få fördjupad kunskap om barnens behov och hur detta eventuellt påverkar familjens situation. Frågorna har inspirerats av Kulturformuleringsintervjun (KFI) som är en intervjuguide som ingår i den psykiatriska diagnoshandboken DSM-5. Frågorna kan användas för möten inom socialtjänstens område.

Reflektionsfrågor

I materialet finns också reflektionsfrågor för handläggaren att fundera över efter mötet, frågor som också kan diskuteras i grupp.

Syfte med stödet

Som handläggare träffar du dagligen människor som behöver stöd från socialtjänsten. Av olika skäl riskerar barn med särskilda behov att komma i skymundan när personer med migrationsbakgrund söker stöd. Ibland kan de frågor som ställs vid en ansökan inte räcka till för att vårdnadshavare ska våga eller vilja beskriva barnens behov av stöd. Ibland saknas kunskap och förståelse för socialtjänstens roll och möjligheter hos den som söker stöd.

I mötena kan handläggaren behöva få kunskap om de sökandes bakgrund, erfarenheter och förförståelse. Ytterst handlar det om ett öppet förhållningssätt gentemot familjen och den enskilde individens unika bakgrund och erfarenheter. Genom ett anpassat förhållningssätt kan handläggare nå en ökad tillit i möten med familjer som har migrationsbakgrund och tillsammans med familjen nå en gemensam förståelse för vilka behov barn med funktionsnedsättning kan ha. I förlängningen underlättar det här förhållningssättet både vid planering och genomförande av nödvändiga insatser för att kunna ge stöd i barnets vardag.

Varför är det viktigt att uppmärksamma barns funktionsnedsättning vid möten med barnets familj?

Socialstyrelsen har genomfört en förstudie kring situationen för barn och unga i migration som har en funktionsnedsättning.¹ Att vara barn eller ung, med en funktionsnedsättning och samtidigt befinna sig i en migrationsprocess kan leda till flerfaldig risk för utsatthet. Många studier, analyser och rapporter belyser att barn och unga med funktionsnedsättning utsätts för våld och övergrepp i högre utsträckning än andra barn och unga.

Tidig upptäckt av en funktionsnedsättning skulle öka möjligheten att barnet/den unge får det stöd den behöver och har rätt till. Denna uppfattning stärktes i Socialstyrelsens förstudie, som pekar på att funktionsnedsättningar som upptäcks sent bland annat kan innebära att det tar många år för barnet/den unge att komma ikapp utvecklingsmässigt.

I en rapport från Myndigheten för delaktighet, MFD, konstateras att när det finns tydliga metoder och verktyg för att identifiera personer med funktionsnedsättning, leder det till att betydligt fler personer identifieras och därmed också kan få rätt stöd och anpassningar utifrån sina behov.²

Barn och unga i migration möter många professionella aktörer under sin första tid i Sverige. Migrationsverket, hälso- och sjukvården, skola och förskola och ibland också socialtjänsten. Alla dessa aktörer har olika ansvar för att uppmärksamma tecken på funktionsnedsättningar och vidta åtgärder för att barnen och de unga ska få det stöd de har behov av.

---

¹ Barn och unga i migration med funktionsnedsättning, Socialstyrelsen, 2018, dnr. 36700/2019

² Personer med funktionsnedsättning i asyl- och etableringsprocessen – situationen i dag och behoven framåt. Stockholm: Myndigheten för delaktighet; 2017.

Vad behöver jag som handläggare veta?

Det är viktigt med tidig upptäckt för barnens vård, stöd, habilitering och rehabilitering och för att kunna länka till andra instanser inom socialtjänsten. Kan det bli aktuellt med annat stöd för en familj som söker till exempel ekonomiskt bistånd som kan bidra till integration och egen försörjning?

I det här avsnittet får du veta vad några olika begrepp kan innebära och som du kan ha nytta av i mötet med den enskilde.

- Kommunikationens betydelse i mötet med familjer med migrationsbakgrund – vilket är mitt perspektiv som handläggare och vilket är familjens? Hur kan vi mötas?
- Delaktighet och tillit i mötet – hur jag som handläggare kan behöva agera för att skapa utrymme för att bygga delaktighet och tillit? Förståelse för att det är jag i min roll som handläggare har ansvar för att mötet stöder ett jämlikt förhållningssätt.
- Kompetens om kulturers och migrationsprocessers betydelse för föräldrar och barn – vad innebär det för dig som handläggare?

Delaktighet och tillit i mötet

Forskning visar att det finns påfallande likheter mellan flera metoder, både utvärderade och de som inte är utvärderade. På det sättet får metoderna stöd av varandra och av den beprövade erfarenheten. De oftast återkommande komponenterna i forskning och praktikers erfarenheter är:

- god kommunikation, inklusive kunskap om att använda tolk
- arbetssätt som kan visa på det specifika i mötet hos individen/familjen istället för på generella bilder av gruppen. Särskilt betonas vikten av att personen egna berättelser och föreställningar kommer fram (narrativa metoder)
- medvetenhet om kulturens påverkan på identitet, värderingar och normer
- medvetenhet om behovet av att förklara socialtjänstens uppgifter och socialarbetarrollen.

Migrationsprocess

Migrationsprocessen omfattar alla som lämnar sitt hemland. Den innebär brytningar, separationer och förluster på obestämd tid. Migrationens påverkan blir olika beroende på en persons erfarenheter i ursprungslandet, om det är en flytt eller flykt och vad som möter personen i mottagarlandet. Migrationsprocessen brukar beskrivas i tre stadier:

Pre-migration - från beslut och förberedelser till att flytta eller fly. Faktorer som påverkar är bland annat psykiska, sociala och ekonomiska faktorer, krig, fängelsevistelser, påtvingad flykt eller förföljelse. För flyktingar påverkar erfarenheter från krig, fängelsevistelser och svåra flyktingförhållanden individer och innebär att både post-traumatisk stress och annan fysisk eller psykisk ohälsa är vanlig.

Migration - flytten eller flykten. Förflyttningen kan innebära en flygresor på några timmar eller pågå under flera år och ske till fots, med bil eller båt genom flera länder. Förluster kan handla om att ha lämna sitt sammanhang som exempelvis familj, vänner, hem och arbete.

Post-migration - mottagarlandets sociala och kulturella rammar skapar nya regler och roller där nya möjligheter men även diskriminering, rasism, socioekonomiska förhållanden samt juridiska förutsättningar som att leva i flera år som asylsökande kan ingå.

Omställningen för den enskilde rymmer nya situationer där gamla erfarenheter ofta inte kan användas. Det kan handla om allt ifrån hur man uttrycker sig både språkligt och kulturellt, förstår hur samhället fungerar till att inte ha användbar utbildning eller arbete.

Att genomföra möten med kultursensitivitet

Kultursensitivitet innebär att ha kunskap om hur kultur påverkar människan genom livet. Att som handläggare förstå och kunna omsätta det i förhållningssätt och i sitt arbete, kan benämnas som att ha kulturkompetens.

För handläggaren handlar det även om att vara medveten om hur tidigare erfarenheter, fördomar och förutfattade meningar hos båda parter kan påverka mötet. Som handläggare behöver du exempelvis vara uppmärksam på:

- att den enskilde känner sig trygg, förstår kontexten och syftet och har möjlighet att vara delaktig.
- att ställa öppna frågor som kan visa på andra sätt att beskriva och förhålla sig till problem och lösningar. Det handlar både om att få tydliga beskrivningar om livssituationer och om att motverka sina egna tolkningar och etnocentrism. Etnocentrism innebär att man sätter den egna kulturen i centrum och betraktar och bedömer världen utifrån sin egen erfarenhet.
- att vid behov använda olika former av kommunikationsstöd som tolk, bilder, tydligt kroppsspråk, lättlästa texter etc.
- att beakta att många personer med migrationserfarenheter kommer från länder som varken har socialtjänst eller lagar som socialtjänstlagen, vilket gör att deras möjlighet att förstå svensk socialtjänst kan ta lång tid.

Genom ett individcentrerat arbetssätt på det specifika i mötet med individen /familjen minskar risken att utgå från generella bilder av en grupp. Då kan personens egna berättelser och föreställningar komma fram (narrativa metoder). Du behöver vara medveten om kulturens och andra erfarenheters påverkan på identitet, värderingar och normer – även dina egna. Du kan behöva bearbeta ditt sätt att informera och kommunicera. Och inte minst

viktigt – du kan behöva planera för hur du kan säkerställa att den enskilde har förstått lämnad information.^{3 4 5}

Kommunikation och perspektiv

I mötet är det bra att vara medveten om att det finns en maktobalans. Du är den som fattar besluten, och som styr mötet och ansvarar för det. Därför är god kommunikation viktigt för ett lyckat möte. Du kan behöva använda tolk och behöva avsätta mer tid för mötet. Du kan också behöva förklara socialtjänstens uppgifter och din roll som socialarbetare.

Västra Götalandsregionen, Dart, har tagit fram bildstödsmaterial anpassat för möten inom hälso- och sjukvården:

”På projektets webbsida finns samtalskartor, informationsfoldrar, omvårdnadsfrågor och annat stöd för kommunikation med människor på flykt. Materialet har tagits fram tillsammans med personal i olika verksamheter inom sjukvård och tandvård. Materialet är översatt till tio språk – albanska, arabiska, bosniska/kroatiska/serbiska, dari, kurmanji, pashto, persiska, somaliska, sorani och tigrinja – och kan användas som komplement till tolk.”

<https://www.vgregion.se/halsa-och-varld/vardgivarwebben/utveckling--uppfoljning/verksamhetsutveckling/projekt/kom-hit-flykting/>

På Kunskapsguiden.se kan du läsa mer om alternativ och kompletterande kommunikation:

<https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/funktionshinder/alternativ-och-kompletterande-kommunikation/>

---

³ Flerkulturellt barnvern: en kunnskapsoversikt Jørn Holm-Hansen, Trine Myrvold, Thomas Haaland, Norsk institutt for by- og regionforskning 2007 Barsky, A.(2018).

⁴ Cultural Competence, Awareness, Sensitivity, Humility and Responsiveness: What's the Difference?: The New Social Worker Fall 2018 Vol. 25 Issue 4, p4-5, 2p. Publisher: White Hat Communications.

⁵ Anthropology in the clinic: the problem of cultural competency and how to fix it. Kleinman, A & Benson, P. (2006) Public Library of Science – Medecine, 3 (10), 1673-1676.

Tre frågor att ställa i mötet

Barn i migration som har en funktionsnedsättning behöver uppmärksammas mer i möten med socialtjänsten för möjlighet till tidiga insatser och stöd. Många föräldrar kan känna oro när socialtjänsten ställer frågor om barnen. Förklara därför att frågorna ställs för att kunna få en bild av familjens behov av stöd. Ibland kan du behöva ge information och/eller länka vidare inom socialtjänsten.

Dessa öppna frågor skapar möjligheter för en dialog om barnets behov och familjens situation. Frågorna är undersökande och kan omformuleras av dig utifrån hur det passar situationen. Det finns även exempel på följdfrågor som kan användas.

Fråga 1: Behöver ditt barn eller något av dina barn mer hjälp än sina syskon eller andra barn? Om nej på denna fråga- behöver du inte fråga vidare.

Fråga 2: Går ditt barn i förskola eller skola? Om nej – finns det någon särskild anledning till det? Om ja: Hur fungerar förskolan eller skolan? Får ditt barn något extra stöd där? Är det något som fungerar bra?

Fråga 3: Hur fick ditt barn hjälp innan ni kom till Sverige? Saknar du någon hjälp med barnet som ni hade innan ni kom till Sverige? Så någon till exempel till ditt barn då du skulle gå och handla? Fanns det någon hjälp som var särskilt bra?

Kan jag behöva länka den här familjen vidare till annan kontakt?

Om du uppmärksammar att det kan finnas särskilda behov eller att barnet har en funktionsnedsättning – vad kan du behöva göra? T ex länka till andra delar inom socialtjänsten. Kunna erbjuda aktuella kontaktuppgifter till andra enheter inom socialtjänsten, vårdcentral och regionens barnhabilitering.

Vill du veta mer?

Här kan du läsa mer om kulturformuleringsintervjun och en historik över hur Sverige har förhållit sig till personer med funktionsnedsättning. Här hittar du också en beskrivning om hur synen på funktionsnedsättning kan skifta i olika samhällen.

Kulturformuleringsintervjun

Kulturformuleringsintervjun (KFI) är ett praktiskt intervjustöd som är tänkt att underlätta förståelsen av intervjupersonens värderingar och livssituation. Förståelse av personens unika bakgrund kan antas bidra till ökad tillit i mötet med vården och därmed också till en konstruktiv samarbetsallians.

<https://www.uppdragpsykiatri.se/?s=kulturformuleringsintervjun/>

Läs mer på Transkulturellt centrum's webbplats
<https://www.transkulturelltcentrum.se/vara-kunskapsomraden/transkulturell-psykiatri1/kulturformuleringen/>

En historisk tillbakablick – Sverige

Personer med funktionsnedsättning var länge diskriminerade och utestängda från stora delar av det svenska samhället och hade begränsade möjligheter att leva som andra och forma sina egna liv. Så sent som på 1960-talet bodde de vuxna personerna kvar hos sina gamla föräldrar, på sjukhem eller ålderdomshem. Fram till 1980-talet fanns stora institutioner för utvecklingsstörda och föräldrar uppmanades att lämna bort sina barn med funktionsnedsättningar.

Omsorgslagen som kom 1986 var den första rättighetslagstiftningen med möjlighet för den enskilde att överklaga ett beslut om en insats. Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) ersatte Omsorgslagen år 1994. LSS ger vissa personer rätt att söka insatser som bidrar till att kunna leva som andra. Personer med omfattande funktionsnedsättning gavs bland annat rätt till insatsen personlig assistans som påtagligt ökade makten över det egna livet. Denna sociala reform saknar motsvarighet någon annanstans i världen.

Ett flertal andra reformer och samhällsinsatser såsom handikapp-, sjuk- och aktivitetsersättning, vårdbidrag, bilstöd, färdtjänst, habilitering, rehabilitering och hjälpmedel har bidragit till nya villkor för personer med funktionsnedsättning. Idag är det huvudsakligen samhällets utformning som avgör om en funktionsnedsättning leder till ett funktionshinder. Begreppet funktionshinder kan därmed sägas vara miljörelaterat.

Funktionshindersrörelsen har och har haft en viktig roll för att förbättra levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättningar.

Funktionsnedsättning i andra samhällen

Synen på funktionsnedsättning har ändrats mycket i Sverige. I alla samhällen kan synen på funktionsnedsättningar variera mycket både inom och mellan samhällena. Bidragande orsaker till olikheterna är ekonomiska, sociala och resursmässiga förutsättningar. I samhällen med mer traditionella levnads-
mönster finns oftare en betoning på att krafter utanför människan styr på samma sätt som i det förindustriella svenska bondesamhället. I många samhällen bär högre makter det yttersta svaret på allt som sker i livet och det finns en högre mening med allt som händer. En funktionsnedsättning kan ses som ett straff för en synd man begått eller som en prövning för att verkligen utrona vilka som är starka i sin tro. Synen på orsaken till en funktionsnedsättning påverkar hur och med vilka en person talar om sin egen eller närståendes funktionsnedsättning.

Vissa funktionsnedsättningar och diagnoser kan sakna benämningar i andra samhällen. Därför kan det bli svårt att beskriva och uppmärksamma exempelvis neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som först under senare år blivit kända och uppmärksammade i Sverige. Funktionsnedsättningar kan

i andra samhällen även ha andra benämningar eller beskrivas mer som en sjukdom.⁶⁷

Barnkonventionen

Barnkonventionen Vid alla åtgärder som rör barn ska FN:s konvention om barnets rättigheter, den s.k. barnkonventionen, beaktas. Barnkonventionen har införlivats i svensk rätt bl.a. genom bestämmelsen i 1 kap. 2 § SoL, ”Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas. Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande.”

Barnkonventionen blev lag den 1 januari 2020. Det innebär att artiklarna 1–42 i Förenta nationernas konvention den 20 november 1989 om barnets rättigheter i originaltexternas lydelse gäller som svensk lag.⁸ Enligt regeringen är ett införlivande av barnkonventionen i svensk lag ett förtydligande av att de rättigheter som följer av barnkonventionen ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn.⁹

Enligt barnkonventionen är alla barn lika mycket värda och har samma rättigheter. Ingen får diskrimineras. Konventionsstaterna ska:

- respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt och
- vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro.¹⁰

Barnkonventionens artikel 23 lyfter specifikt barn med funktionsnedsättning: Konventionsstaterna erkänner att ett barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar tilltron till den egna förmågan och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället. Artikel 23 innebär även en rätt till särskild omvårdnad. Stödet ska syfta till att säkerställa att barnet har effektiv tillgång till och får utbildning, hälso- och sjukvård, rehabilitering och habilitering, förberedelse för arbetslivet och möjligheter till rekreation på ett sätt som bidrar till barnets största möjliga integrering i samhället och individuella utveckling, inklusive dess kulturella och andliga utveckling.

---

⁶ I vårt land finns inte ordet handikapp, Invandrare med barn med funktionshinder berättar, Bohlin, Ulla (2001) Malmö: FoU-rapport 2001:2

⁷ Dubbel utsatthet, Murray-Nyman, Margareta (red.)(2005), Stockholm: Sveriges kristna råd, Specialpedagogiska institutet, Sveriges muslimska råd och Handikappförbunden

⁸ I § lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter

⁹ Prop.2017/18: 186 Inkorporering av FN: s konvention om barnets rättigheter, s. 73-75

¹⁰ Artikel 2

FN: s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Konventionen framhåller att alla människor är lika värda och att de mänskliga rättigheterna gäller även för personer med funktionsnedsättningar.

- miljö och omgivning ska vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning
- ingen ska diskrimineras
- alla har rätt till kommunikation på lika villkor
- personer med funktionsnedsättning har rätt att få tillgång till hjälpmedel.

2006 antog FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Sverige ratificerade konventionen 2008 och den trädde i kraft 2009.

Stat, kommun och region har ett gemensamt ansvar för att personer med funktionsnedsättning ska kunna ha ett självständigt och oberoende liv. Det ansvaret handlar till exempel om att se till att information, lokaler och allmänna kommunikationsmedel är tillgängliga för alla.